

Andrzej Orczykowski

"Die rechtlichen Strukturen für eine Migrantenpastoral (...)", Georg Holkenbrink, Vatikan 1995 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 41/1-2, 276-280

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Do rozprawy – o czym wspomniano wcześniej – zostały dołączone dwa apendyksy. Pierwszy z nich zawiera dziesięć dokumentów Stolicy Apostolskiej, Konferencji Episkopatu Niemiec i Włoch oraz artykuł zamieszczony w *L'Osservatore Romano* (23-02-1983), w którym podano racje zabraniające katolikom przynależności do masonerii. W drugim dodatku Autor zamieścił dokumentację Papieskiej Komisji do Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego, poprzedzającą ostateczną redakcję kanonu 1374 Kodeksu z 1983 roku.

Oceniając rozprawę O. Zbigniewa S u c h e c k i e g o należy stwierdzić, że jest ona bardzo aktualna i ciekawa. Autor wykazał się dobrą znajomością kościelnej problematyki prawnej dotyczącej masonerii, wykorzystał też bogaty materiał źródłowy oraz dostępną literaturę przedmiotu. Wszystkie twierdzenia zamieszczone w pracy zostały poparte odpowiednimi dokumentami kościelnymi i pozycjami sławnych autorytetów naukowych.

Ks. Julian Kałowski, MIC

Georg H o l k e n b r i n k, Die rechtlichen Strukturen für eine Migrantenpastoral. Ein rechtshistorische und rechtssystematische Untersuchung, Päpstlicher Rat der Seelsorge für die Migranten und Menschen unterwegs, Vatikan 1995, ss. LV + 344.

Ogólnoświatowy charakter współczesnej migracji sprawia, że stała się ona przedmiotem zainteresowań różnych instytucji oraz wielorakich badań w aspekcie demograficznym, ekonomicznym, kulturowym i prawnym. Kościół nie pomijając świeckich aspektów badań nad zjawiskiem migracji jest zainteresowany przede wszystkim jej religijną stroną i problemami wszechstronnej opieki duszpasterskiej nad migrującymi. Troska Kościoła o migrantów ma bardzo bogatą historię zarówno w zakresie działalności pastoralnej, jak i prawodawczej, bowiem te dwie dziedziny życia Kościoła nawzajem się przenikają i uzupełniają. W ciągu wieków powstały w Kościele instytucje mające na celu zapewnienie opieki duszpasterskiej wszelkiego rodzaju kategoriom „ludzi w drodze”. Właściwe regulacje prawne gwarantują owocność działań instytucji tworzących strukturę duszpasterstwa migrantów.

G. H o l k e n b r i n k w rozprawie doktorskiej obronionej na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego prezentuje genezę oraz historyczno-prawny rozwój struktury duszpasterstwa migrantów. Praca składa się z trzech rozdziałów oraz wykazu źródeł i literatury. Już sama objętość (26 stron) wykazu selektywnej literatury wskazuje, że jest to dysertacja poważna i jednocześnie daje wyobrażenie o złożoności podjętego tematu.

W pierwszym rozdziale podzielonym na dwie części (ss. 5–28) Autor podejmuje próbę opisu zjawiska migracji. Pierwsza część stanowi mozaikę wypowiedzi na temat migracji (jej przyczyn, rodzajów, skutków) zawartych w pastoralnych i prawnych dokumentach Kościoła, co pozwoliło Autorowi stworzyć „kościelne” pojęcie tego zjawiska. Spójne połączenie mozaiki (pojęć) odpowiedzi na pytanie czym jest migracja w wypowiedziach Magisterium Kościoła ukazuje fragment rzeczywistości eklezjalnej determinowanej przez specyfikę tej społeczności Kościoła jaką jest kategoria „ludzi w drodze”. Pastoralne ujęcie rzeczywistości migracyjnej prowadzi do ustalenia treści prawa dotyczącego tego zjawiska i doboru jego najbardziej odpowiedniej formy. Prezentowane w drugiej części dokumenty Kościoła (zarówno pastoralne, jak i prawne) szeregują podstawowe prawa wiernych migrantów wynikające z faktu przynależności do Kościoła, jak i ich szczególnej okoliczności życia jaką jest „bycie w drodze”. Pełnoprawna pozycja wiernych migrantów gwarantuje im podstawowe prawa we wspólnocie Kościoła i nakłada na nich obowiązki. Autor wiele uwagi poświęca omówieniu praw migrantów w Kościele, zaś odnosi się wrażenie, jakby nie dość zostały wyartykułowane ich obowiązki.

W ciągu wieków Kościół w miarę rozwoju zjawiska ludzkiej ruchliwości widzi wezwanie do realizacji siebie i własnego powołania wśród ruchliwego świata. Zjawisko migracji i związana z nim „nieuchwytność ludzi” zmusza do duszpasterskiej adaptacji Kościół, który aby towarzyszyć swoim wiernym podejmuje coraz to nowe formy opieki duszpasterskiej, co powoduje rozwój prawodawstwa i powstawanie oraz rozwój instytucji, których zadaniem jest troska o zbawienie dusz migrantów. W drugim rozdziale pracy Autor na podstawie dokumentów Kościoła prezentuje genezę powstawania poszczególnych instytucji opiekujących się migrantami oraz kształt nadany im przez Prawodawcę na poszczególnych etapach ich historycznego rozwoju. Historia tworzenia się struktury duszpasterstwa migrantów została podzielona na cztery okresy:

1. Od Soboru w Nicei (325) do Dekretu Gracjana (1140) – (ss. 81–98);
2. Od Dekretu Gracjana (1140) do Soboru Trydenckiego (1545) – (ss. 99–108);
3. Od Soboru Trydenckiego (1545) do Kodeksu Prawa Kanonicznego (1917) – (ss. 109–182);
4. Od Kodeksu Prawa Kanonicznego 1917 do Kodeksu Prawa Kanonicznego (1983) – (ss. 183–280).

Z kart książki tchnie dynamika historycznego rozwoju kościelnego prawodawstwa podejmującego próbę rozwiązania problemów migracji zarówno w skali Kościoła Powszechnego, jaki i poszczególnych Kościołów partykularnych.

Zdaniem Autora (ss. 99–100) szczególne znaczenie dla powstawania struktury duszpasterstwa migrantów posiada 9 kanon Soboru Laterańskiego

IV (1215) polecający organizowanie odrębnego duszpasterstwa dla wiernych innego obrządku, narodowości i języka. Ten kanon stał się podstawową normą dla instytucji duszpasterstwa migrantów rozwijających z upływem czasu struktury na poziomie niższym jak np. : kapelan migrantów, parafia personalna. Kanon ten zapowiadał również powstanie na poziomie diecezjalnym specjalnego biura wikariusza biskupiego.

W minionym stuleciu, kiedy to wielu katolików z Włoch jak również innych państw europejskich emigrowało do Ameryki w poszukiwaniu miejsca zamieszkania i pracy stworzona została nowa wizja duszpasterstwa migrantów. Nowa sytuacja społeczna wywołana zjawiskiem migracji była źródłem pojawienia się nowych dokumentów, zaś w zależności od natężenia problemów w poszczególnych Kościołach partykularnych rodziły się różne dyspozycje prawne mające na celu ich rozwiązanie. Zaistniała potrzeba ciągłej rewizji norm prawnych powstałych w poszczególnych Kościołach partykularnych. W tym celu w 1912 roku przy Kongregacji Konsystorialnej powołano do istnienia Biuro dla Migracji. W Kurii Rzymskiej, powstała pierwsza instytucja o charakterze uniwersalnym w strukturze duszpasterstwa migrantów. Z upływem czasu oraz znaczenia podejmowanych zagadnień Biuro zostało przekształcone w 1970 roku w Papieską Komisję ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, a w 1988 roku w Papieską Radę ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych.

Jedną z decyzji Soboru Watykańskiego II było nadanie osobowości prawnej Konferencjom Episkopatu. W ramach ich struktur zostały powołane do istnienia Komisje ds. Migrantów podejmujące rozwiązywanie problemów duszpasterstwa migrantów na płaszczyźnie krajowej lub regionalnej, z którymi współpracują delegaci duszpasterzy migrantów poszczególnych etni.

Autor skonstruował podstawy tego obrazu tworzenia się struktury duszpasterstwa migrantów na bazie Konstytucji Apostolskiej *P i u s a XII Exul Familia* (1952) (nazywanej potocznie *Wielką Kartą Migrantów* lub *Kodeksem Emigrantów*) i Instrukcji Kongregacji Biskupów *Nemo est* (1969) oraz licznych dokumentach magisterium Kościoła i dyspozycjach prawnych (ich wykaz obejmuje 14 stron), jak również tradycyjnych zasadach troski o tych, „którzy ze względu na warunki życia nie mogą korzystać ze zwyczajnej posługi...” (kan. 568, por. : kan. 383, kan. 771 § 1, *Christus Dominus* 18). Praca ukazuje dynamizm prawa aż do wypracowania obecnie funkcjonującej struktury duszpasterstwa migrantów.

Trzeci rozdział (ss. 281–340) omawia zasady funkcjonowania instytucji zajmujących się duszpasterstwem migrantów zawarte w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* (1983), Konstytucji Apostolskiej *Pastor Bonus* (1988) i *Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich* (1990). Poszczególne instytucje tworzą strukturę funkcjonującą na trzech płaszczyznach: diecezjalnej, krajowej lub regionalnej i uniwersalnej.

Podstawowym terenem i środowiskiem duszpasterstwa migrantów są diecezje. Autor szczegółowo analizuje prawne możliwości powierzenia pieczy pasterskiej nad parafią lub kilkoma parafiami równocześnie kilku kapłanom (różnych nacji) solidarnie. Podobne możliwości zagwarantowania posługi duszpasterskiej migrantom stwarza ustanowienie w parafii terytorialnej wikariusza dla określonej grupy etnicznej. Prawo określa zasady erygowania i funkcjonowania parafii personalnych, które mogą przyjąć formę parafii obrzędowej, językowej czy narodowościowej. W diecezjach można utworzyć quasi-parafie (*missio cum cura animarum*), jak również dekanaty personalne dla migrantów. Wśród migrantów mogą również duszpasterzować kapłani posiadający statut kapelanów migrantów. Parafie troskę o duszpasterstwo migrantów mogą powierzyć diakonom stałym lub asystentom parafialnym wywodzącym się z danej nacji.

W płaszczyźnie krajowej lub regionalnej sprawy duszpasterstwa migrantów zostały powierzone Konferencjom Biskupów. Istnieje możliwość prawna, aby w strukturach administracji kościelnych na terenie poszczególnych państw lub regionów powołano do istnienia prałatury personalne dla migrantów poszczególnych grup etnicznych.

Na płaszczyźnie uniwersalnej troskę o migrantów wraz z Papieżem dzieli Papieska Rada Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych, która w jego imieniu i jego autorytetem wykonuje powierzone jej zadania. Sprecyzowanie uprawnień i zadań Rady oraz określenie jej relacje z pozostałymi dykasteriami Kurii Rzymskiej sprawiły, że zyskała sobie prawo obywatelstwa na arenie międzynarodowej zarówno kościelnej jak i świeckiej.

Zaprezentowana analiza prawodawstwa kościelnego jest przede wszystkim ukazaniem w strukturze duszpasterstwa migrantów zarówno tych instytucji, które posiadają bogatą historię i na stałe znalazły swoje miejsce w Kościele, jak i nowo pojawiających się i szukających ostatecznego kształtu, aby na stałe ubogacić pastoralną działalność zarówno w Kościołach *a quo* jak i *ad quem*. Praca G. Holkenbrink pozwala zauważyć w jaki sposób Prawodawca kościelny strukturę duszpasterstwa migrantów porządkuje, interpretuje i prognozuje. Wartość dzieła podnosi fakt, że oparte jest na bogatej bazie źródłowej i najnowszej literaturze. Przeglądając omawianą książkę podziwiamy trud jaki Autor sobie zadał analizując teksty i porównując swe wyniki z twierdzeniami autorów piszących na temat duszpasterstwa migrantów. Polskiego czytelnika może ucieszyć, że Autor odwołuje się do opinii J. Gawliny, W. Rubina, S. Wesołego, niemniej jednak pewien niedosyt może sprawiać fakt, że w pracy nie zauważono żadnej z licznych publikacji J. Bakalarza, wśród których na szczególną uwagę zasługuje: *Integration of emigrants according to the teaching of the Bishops of Poland, On the move* 46 (1985), ss. 155–173, czy w literaturze polskiej (tegoż Autora): *Parafia personalna dla migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła zachodniego*, Lublin 1978, *Misjonarz migrantów w prawodawstwie powszechnym*

Kościół, Poznań 1992. Tak ze względu na aktualność problematyki, jak też fachowość Autora książka jest godna polecenia dla wszystkich, którzy zajmują się (czy to w aspekcie teoretycznym, czy w aspekcie praktycznym) problematyką duszpasterstwa migrantów.

ks. Andrzej Orczykowski SChr

Stanislav Zvolenský, „Error qualitatis dans causam” e „error directe et principaliter intentae” Studio storico della distinzione, Roma 1998.

Kan. 1097 § 2 KPK z 1983 r. stanowi, iż błąd co do przymiotu osoby, chociażby był przyczyną zawarcia małżeństwa nie powoduje jego nieważności, chyba że przymiot ten był bezpośrednio i zasadniczo zamierzony (*nisi haec qualitatis directe et principaliter intendatur*). W porównaniu z analogicznym kan. 1083 KPK z 1917 r., przepis kanonu 1097 § 2/1983 r. wprowadza dość ważną innowację, zastępując *error qualitatis redundans in errorem personae*, który uznawał skuteczność prawną błędu co do przymiotu osoby, gdy był on równoznaczny z błędem co do osoby, pojęciem *error qualitatis directe et principaliter intentae*. Zmiana ta została wprowadzona *ex officio* dopiero w końcowej fazie prac redakcyjnych na sesji plenarnej w 1981 roku, po długich dyskusjach wśród konsultorów Komisji Kodyfikacyjnej. W ten sposób miejsce *error redundans*, który do języka kanonistyki wprowadził św. Tomasz z Akwinu, zajęła III reguła św. Alfonsa Liguori.

Prawodawca kościelny w kan. 1097 § 2 posłużył się pojęciem *error qualitatis dans causam*, dla określenia błędu co do przymiotu osoby nie mającego skuteczności prawnej w aspekcie zgody małżeńskiej, zaś błędem *qualitatis directe et principaliter intentae* dla oznaczenia błędu, stanowiącego przyczynę nieważności małżeństwa.

Nowa regulacja prawna nie położyła kresu dyskusjom wśród kanonistów. Pojęcia przyjęte przez ustawodawcę kościelnego w kan. 1087 § 2 nadal napotykają na pewne trudności interpretacyjne i rodzą potrzebę dalszego badania substancji użytych w Kodeksie terminów.

Bardzo pożyteczną w tym wysiłku jest – bez wątpienia – dysertacja doktorska ks. Stanisława Zvolenský’ego pt. *Error qualitatis dans causam e error directe et principaliter intentae Studio storico della distinzione*, napisana na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie pod kierunkiem U. Navarra. Praca ta jest próbą uporządkowania różnych poglądów i pogodzenia stanowisk, które powstawały w doktrynie Kościoła na temat wpływu błędu co do przymiotu osoby na skuteczność zgody małżeńskiej. Została ona podzielona na sześć rozdziałów.